

OD MEGATRENDOV K ŠPECIFICKÝM VÝZVAM: IFLA TRENDS 2024, ALA TRENDS A ACRL TOP TRENDS 2026

PhDr. Jakub Fázik, PhD.; jakub.fazik@cvtisr.sk; (Centrum vedecko-technických informácií SR)

ODBORNÝ ČLÁNOK / PROFESSIONAL ARTICLE

Posúdenie: redakčné; text neprešiel externým recenzným konaním

DOI: <http://doi.org/10.52036/1335793X.2026.1.50-52>

Správy významných knižničných organizácií ako IFLA, ALA či ACRL reflektujúce najnovšie trendy predstavujú dôležitý nástroj strategického plánovania a reflexie budúceho vývoja knižníc. Umožňujú identifikovať technologické, spoločenské, ekonomické či politické zmeny, ktoré ovplyvňujú informačné prostredie, a zároveň naznačujú možné smery adaptácie knižníc na meniace sa podmienky. Kým niektoré trendy majú globálny charakter a týkajú sa celej spoločnosti, iné sa prejavujú špecificky v jednotlivých typoch knižníc alebo v konkrétnych národných a inštitucionálnych podmienkach.

Článok analyzuje najnovšie trendy identifikované organizáciami ACRL, IFLA a ALA a interpretuje ich v kontexte súčasných spoločenských, technologických a environmentálnych zmien ovplyvňujúcich knižnice. Poukazuje na posun od technologicky orientovaných tém k otázkam politickej stability, digitálnej prístupnosti, dátovej kultúry a udržateľnosti. Zároveň diskutuje význam týchto trendov pre strategické plánovanie a budúci rozvoj knižníc.

ÚVOD

V čísle 1/2024 sme analyzovali vývoj trendov identifikovaných americkou Asociáciou akademických a vedeckých knižníc (ACRL) v období rokov 2010 – 2024.¹ Aktuálna správa ACRL² z roku 2026 však naznačuje určitý posun – popri technologických inováciách a umelej inteligencii sa do popredia dostávajú otázky politických zásahov, ekonomickej stability, digitálnej prístupnosti, dátovej kultúry či environmentálnej udržateľnosti. Preto považujeme za užitočné interpretovať tieto trendy v širšom kontexte „megatrendov“ identifikovaných organizáciou IFLA (2024)³ a všeobecných trendov ovplyvňujúcich knižnice, ktoré sleduje ALA (© 1996 – 2026)⁴.

IFLA TRENDS 2024: MEGATRENDOV OVPLYVŇUJÚCE BUDÚCNOSŤ KNIŽNÍC

Medzinárodná federácia knižničných asociácií a inštitúcií (IFLA) dlhodobo sleduje spoločenské, technologické a ekonomické zmeny, ktoré ovplyvňujú budúcnosť knižníc a informačných služieb. Jej prognózy nepredstavujú predpovede budúcnosti, ale skôr rámec na identifikáciu a interpretáciu megatrendov, ktoré menia spôsob tvorby, šírenia a využívania informácií. Dokument *IFLA Trend Report 2024* nadväzuje na predchádzajúce vydania a reflektuje súčasné globálne výzvy vrátane rozvoja umelej inteligencie, rastúceho významu dát, klimatickej zmeny, geopolitických konfliktov či premeny vzdelávania.

IFLA upozorňuje, že jednotlivé trendy nemožno chápať izolovane. Technologické inovácie sa prelínajú so spoločenskými zmenami, ekonomické procesy ovplyvňujú prístup k informáciám a politické rozhodnutia formujú podmienky fungovania kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií. Knižnice preto stoja pred úlohou nielen reagovať na jednotlivé zmeny, ale predovšetkým rozvíjať schopnosť dlhodobu sa prispôbovať dynamickému a neistému prostrediu.

Medzi najvýznamnejšie megatrendy identifikované v ostatnej správe patria rozvoj umelej inteligencie a automatizácie, rastúci význam dát a digitálnych identít, environmentálna udržateľnosť, zmeny vo vzdelávaní a na trhu práce, ako aj geopolitické a spoločenské transformácie. Viaceré z týchto trendov presahujú rámec knižnično-informačného sektora, no zásadným spôsobom ovplyvňujú jeho fungovanie. Knižnice sa v tomto kontexte stávajú nielen poskytovateľmi informačných zdrojov, ale aj aktérmi podporujúcimi digitálnu gramotnosť, odolnosť komunit, otvorenú vedu a inkluzívny prístup k poznaniu.

Z pohľadu knižníc je dôležité, že uvedené megatrendy nepredstavujú izolované javy. Ich vzájomné prepojenie vytvára komplexné a často neisté prostredie, v ktorom sa od knižníc očakáva schopnosť pružne reagovať na meniace sa potreby používateľov, podporovať digitálnu a informačnú gramotnosť, rozvíjať otvorenú vedu a zároveň prispievať k budovaniu odolných a inkluzívnych komunit.

Osobitnú pozornosť venuje IFLA *umelej inteligencii*, ktorá zásadným spôsobom mení tvorbu, organizáciu a využívanie informácií. Umelá inteligencia už nie je vnímaná iba ako technologický nástroj, ale ako fenomén ovplyvňujúci vzdelávanie, vedeckú komunikáciu, tvorbu poznania i každodenný život. Súčasne rastie význam dát, digitálnych identít a dátovej gramotnosti, pričom otázky vlastníctva, ochrany a dlhodobého uchovávaní dát nadobúdajú strategický význam.

Ďalšou významnou oblasťou je *environmentálna udržateľnosť*. Klimatická zmena a rastúci dôraz na udržateľný rozvoj ovplyvňujú nielen fungovanie spoločnosti, ale aj samotné knižnice, ktoré sa čoraz viac angažujú v oblasti klimatickej gramotnosti, ekologicky zodpovedného riadenia a podpory cieľov udržateľného rozvoja. IFLA zároveň upozorňuje na meniace sa geopolitické a spoločenské podmienky, ktoré zahŕňajú rastúcu polarizáciu spoločnosti, šírenie dezinformácií, migračné procesy či meniace sa podoby vzdelávania a práce.

Megatrendy identifikované organizáciou IFLA zároveň vytvárajú širší interpretačný rámec pre pochopenie trendov sledovaných ďalšími organizáciami. V ďalších častiach článku preto porovnáme, ako sa tieto všeobecné tendencie premietajú do trendov ovplyvňujúcich knižnice podľa ALA a do konkrétnych výziev akademických a vedeckých knižníc identifikovaných asociáciou ACRL.

ALA TRENDS: TRENDY OVPLYVŇUJÚCE KNIŽNICE

Kým IFLA identifikuje megatrendy formujúce budúcnosť spoločnosti a knižníc, Americká asociácia knižníc (ALA) sa prostredníctvom svojho programu *Center for the Future of Libraries* zameriava na všeobecné trendy ovplyvňujúce knižnice a informačné inštitúcie. ALA nepublikuje klasickú trendovú správu (trend report) s pevne vymedzenými kapitolami, ale priebežne aktualizovaný rámec trendov, ktorý zhromažďuje a interpretuje zmeny v spoločnosti, technológiách, vzdelávaní, ekonomike, politike, demografii a životnom prostredí.

Na systematizáciu týchto zmien používa ALA model STEEPED, ktorý zahŕňa spoločenské (Society), technologické (Technology), vzdelávacie (Education), environmentálne (Environment), politické (Politics and Government), ekonomické (Economics) a demografické (Demographics) faktory. Tento rámec umožňuje sledovať nielen jednotlivé trendy, ale aj ich vzájomné súvislosti a potenciálne dôsledky pre fungovanie knižníc.

Medzi najvýznamnejšie trendy sledované ALA patrí umelá inteligencia, rastúci význam dát, meniace sa chápanie súkromia, odolnosť komunit a kolektívny spoločenský dopad

(collective impact). Umelá inteligencia je pritom vnímaná nielen ako technologická inovácia, ale aj ako spoločenský fenomén, ktorý mení spôsob práce, vzdelávania a tvorby poznania. Rastúci význam dát súvisí s ich zberom, spracovaním, zdieľaním a ochranou, pričom knižnice zohrávajú čoraz významnejšiu úlohu pri rozvíjaní dátovej gramotnosti a podpore otvorenej vedy.

ALA zároveň upozorňuje na meniace sa chápanie súkromia v digitálnom prostredí, rastúci význam odolnosti komunit voči spoločenským a environmentálnym krízam a potrebu spolupráce rôznych inštitúcií pri riešení komplexných problémov. Knižnice sú v tomto kontexte chápané ako aktívni partneri spoločenských zmien, ktorí nielen reagujú na nové výzvy, ale môžu ich aj spoluutvárať.

Trendový rámec ALA tak predstavuje určitý most medzi globálnymi megatrendmi identifikovanými organizáciou IFLA a konkrétnymi výzvami, ktorým čelia jednotlivé typy knižníc. Práve tento vzťah možno pozorovať aj v najnovšej správe ACRL z roku 2026, ktorá ukazuje, ako sa všeobecné technologické, spoločenské a politické zmeny premietajú do každodennej reality akademických a vedeckých knižníc.

ACRL TOP TRENDS 2026: OD TECHNOLOGICKÝCH INOVÁCIÍ K ODOLNOSTI AKADEMICKÝCH KNIŽNÍC

Najnovšia správa *2026 Top Trends in Academic Libraries: A Review of the Trends and Issues*, ktorú pripravila Asociácia akademických a vedeckých knižníc (ACRL), nadväzuje na predchádzajúce vydania, zároveň však naznačuje určitý posun v chápaní trendov. Kým staršie správy sa vo väčšej miere sústreďovali na technologické inovácie, otvorenú vedu či transformáciu vedeckej komunikácie, vydanie z roku 2026 výraznejšie reflektuje politické, ekonomické a spoločenské faktory ovplyvňujúce fungovanie akademických knižníc.

Jednou z najvýznamnejších oblastí sú politické a legislatívne zásahy do vysokoškolského prostredia. Správa upozorňuje na zmeny vo financovaní výskumu, obmedzenia programov diverzity, rovnosti a inklúzie (DEI), ako aj na širšie spoločenské diskusie o úlohe vysokých škôl a knižníc v demokratickej spoločnosti. S tým úzko súvisia rozpočtové škrt, zlučovanie inštitúcií a otázky dlhodobej ekonomickej udržateľnosti akademických knižníc.

Významnou témou zostáva umelá inteligencia. Na rozdiel od predchádzajúcich rokov však už nie je vnímaná iba ako nová technológia, ale ako súčasť širšej transformácie informačného prostredia. Diskusia sa preto presúva od otázky, či AI používať, k otázkam jej etického využívania, transparentnosti, rozvoja AI gramotnosti a integrácie do knižničných služieb, discovery systémov či vzdelávacích aktivít.

ACRL zároveň upozorňuje na rastúci význam digitálnej prístupnosti a legislatívnych požiadaviek súvisiacich s ADA Title II, ktoré kladú nové nároky na webové sídla, digitálne repozitáre a elektronické informačné zdroje. Medzi ďalšie dôležité oblasti patria dátová kultúra, dátové služby a iniciatívy zamerané na ochranu a záchranu verejne dostupných dát, ako aj environmentálna udržateľnosť a klimatická gramotnosť.

V porovnaní s predchádzajúcimi správami ACRL možno konštatovať, že vydanie z roku 2026 posúva pozornosť od technologických inovácií k širšej otázke odolnosti akademických a vedeckých knižníc. Umelá inteligencia, otvorená veda či digitálne technológie zostávajú významnými témami, avšak čoraz väčší dôraz sa kladie na schopnosť knižníc reagovať na politické, ekonomické a spoločenské zmeny a aktívne sa podieľať na budovaní udržateľného a inkluzívneho informačného prostredia.

ZÁVER

Porovnanie trendových rámcov IFLA, ALA a ACRL ukazuje, že jednotlivé organizácie sledujú rovnaké spoločenské a technologické zmeny, avšak z odlišných perspektív. IFLA identifikuje megatrendy formujúce budúcnosť spoločnosti a informačného prostredia, ALA ich interpretuje vo vzťahu ku knižniciam a ACRL analyzuje ich konkrétne prejavy v akademických a vedeckých knižniciach. Ide teda o tri komplementárne pohľady, ktoré sa navzájom dopĺňajú.

Vo všetkých troch rámcoch sa opakovane objavujú témy umelej inteligencie, dát a digitálnej transformácie, environmentálnej udržateľnosti, zmien vo vzdelávaní a rastúceho významu spoločenskej odolnosti. Zatiaľ čo

IFLA upozorňuje na ich globálny charakter, ALA zdôrazňuje ich dopad na fungovanie knižníc a ACRL poukazuje na konkrétne problémy a príležitosti, s ktorými sa stretávajú akademické a vedecké knižnice.

Vývoj trendov zároveň naznačuje určitý posun v chápaní úlohy knižníc. Popri tradičných funkciách sprístupňovania informácií sa čoraz viac zdôrazňuje ich úloha pri podpore digitálnej a AI gramotnosti, dátovej kultúry, otvorenej vedy, inklúzie, ochrany verejne dostupných informácií a budovania odolných komunít. Knižnice tak prestávajú byť iba pasívnymi sprostredkovateľmi poznania a stávajú sa aktívnymi aktérmi spoločenských zmien.

Trendové správy preto nepredstavujú iba prehľad aktuálnych tém, ale aj dôležitý nástroj strategického uvažovania o budúcnosti knižníc. Schopnosť identifikovať, interpretovať a primerane reagovať na technologické, spoločenské, ekonomické a politické zmeny bude jedným z rozhodujúcich predpokladov ich ďalšieho rozvoja.

POZNÁMKY

¹ <http://doi.org/10.52036/1335793X.2024.1.37-52>

² <https://doi.org/10.5860/crln.87.6.233>

³ <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/3496>

[zobrazené 2026-06-01]

⁴ <https://www.ala.org/future/trends> [zobrazené 2026-06-01]

Tento článok je zverejnený pod licenciou Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). Autori si ponechávajú autorské práva a môžu príspevok archivovať v repozitároch.

Oblasť	IFLA Trends 2024	ALA Trends © 2026	ACRL Top Trends 2026
Umelá inteligencia	Zmena tvorby, organizácie a využívania znalostí	AI ako technologický a spoločenský fenomén	AI integrácia, AI gramotnosť, etika a transparentnosť
Dáta	Rastúci význam dát, digitálnych identít a dátovej gramotnosti	Data Everywhere	Dátová kultúra, dátové služby, Data Rescue Project
Vzdelávanie	Nové formy učenia a zručností	Education	AI a informačná gramotnosť
Politika a spoločnosť	Geopolitické zmeny, polarizácia, regulácia, dezinformácie	Politics & Government	Politické zásahy do VŠ, DEI, financovanie výskumu
Ekonomika	Ekonomické a sociálne zmeny	Economics	Rozpočtové škrtky, zlučovanie a zánik inštitúcií
Životné prostredie, udržateľnosť	Klimatická zmena, udržateľnosť	Environment	Environmentálna udržateľnosť, klimatická gramotnosť
Demografia	Demografické zmeny a mobilita	Demographics	Enrollment cliff, zmeny študentskej populácie
Úloha knižníc	Aktéri spoločenských zmien	Partneri pri riešení spoločenských výziev	Odolné a adaptabilné akademické a vedecké knižnice

Tabuľka 1 Porovnanie trendových rámcov IFLA Trends 2024, ALA Trends a ACRL Top Trends 2026